

LATVIJAS VALSTS PREZIDENTS

Rīgā

2024. gada 22. aprīlī

Nr. 140

Saeimas Prezidijam

Latvijas tautsaimniecības konkurētspēja un cilvēku labklājība ir gan valsts nākotnes, gan drošības jautājums. Savukārt konkurētspēja ir atkarīga no jaunu un ambiciozu iespēju radīšanas Latvijas eksportspējīgajiem uzņēmumiem, īpaši nozarēs ar augstu pievienoto vērtību. Latvijas konkurētspēja ir arī tieši atkarīga no valsts snieguma uzņēmējdarbībā, zinātnē, izglītībā un inovācijās. Tikai tā mēs nostiprināsim savas pozīcijas kā labklājīga, stipra, moderna un ilgtspējīga valsts, kas ir aktīva starptautiskās politikas dalībniece.

Lai palīdzētu šo mērķu sasniegšanā, 2023. gada 4. oktobrī izveidoju Valsts konkurētspējas komisiju (turpmāk – Komisija), kuras uzdevums citstarp ir arī izstrādāt priekšlikumus valsts konkurētspējas stiprināšanai izglītības, zinātnes un uzņēmējdarbības jomās, jo tieši izglītības un zinātnes sasniegumi un piedāvātās inovācijas var būt dzinējspēks valsts konkurētspējas palielināšanā.

Savā darbā Komisija pievērsās arī jautājumam par Latvijas augstskolu konkurētspēju, tostarp arī iespējām piesaistīt atzītus ārvalstu pasniedzējus un pētniekus, lai veicinātu augstskolu izcilību to stratēģiskajā specializācijā. Atvērtība starptautiskajiem procesiem, spēja un vēlme piesaistīt ārvalstu mācībspēkus ir viens no augstākās izglītības un zinātnes attīstības priekšnoteikumiem.

Viens no faktoriem, kas ietekmē Latvijas augstākās izglītības un zinātnes starptautisko atvērtību, ir normatīvajos aktos noteiktās prasības akadēmiskajam personālam, tajā skaitā prasības par valsts valodas prasmi. Vairākos nozīmīgos pētījumos norādīts, ka esošās striktās prasības atsevišķos gadījumos var radīt šķēršļus Latvijas augstākās izglītības un zinātnes starptautiskajai konkurētspējai.

Šobrīd spēkā esošais regulējums pieļauj iespēju augstskolām piesaistīt mācībspēkus, kuri nepārzina valsts valodu normatīvajos aktos noteiktajā līmenī un pakāpē. Tas gan atstāj pārāk daudz iespēju pretrunīgām interpretācijām, kas varētu nepienācīgi aizsargāt valsts valodu. Jāuzsver, ka augstskolām savā darbībā ir jāizkopj un jāattīsta zinātne, māksla un latviešu valoda. Šie uzdevumi nav savstarpēji izslēdzoši, bet gan papildinoši un iekļaujoši.

Tādēļ saredzu iespēju piedāvāt grozījumus Augstskolu likumā, kas ne tikai stiprinās augstākās izglītības un zinātnes kvalitāti un veicinās starptautisko atvērtību akadēmiskajā vidē, bet vienlaikus arī pienācīgi aizsargās valsts valodas prasības augstākajā izglītībā un zinātnē.

Ņemot vērā iepriekš minēto, saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmes 65. pantu pagodinot Jums nosūtīt izskatīšanai likumprojektu "Grozījumi Augstskolu likumā".

Pielikumā:

1. Likumprojekts uz 1 lp.
2. Likumprojekta anotācija uz 4 lp.

Cieņā

Valsts prezidents

 Edgars Rinkēvičs

Grozījumi Augstskolu likumā

Izdarīt Augstskolu likumā (Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 1996, 1. nr.; 1997, 3. nr.; 2001, 1. nr.; 2003, 12. nr.; 2004, 13. nr.; 2006, 8. nr.; 2007, 6., 11. nr.; 2008, 15. nr.; 2009, 2., 14. nr.; Latvijas Vēstnesis, 2009, 194. nr.; 2010, 38., 206. nr.; 2011, 117., 202. nr.; 2012, 190. nr.; 2013, 40., 92., 188. nr.; 2014, 214., 257. nr.; 2016, 108., 125., 241. nr.; 2017, 90., 236. nr.; 2018, 36., 132., 216. nr.; 2019, 240. nr.; 2020, 80.B, 208., 213., 223. nr.; 2021, 79.A, 110., 118., 121.B, 221.A nr.; 2022, 69., 111.A, 144., 187. nr.; 2023, 30A, 123., 241., 247 nr.; 2024, 62. nr.) šādus grozījumus:

1. Papildināt 27. pantu ar septīto daļu šādā redakcijā:

“(7) Lai veicinātu augstskolas attīstību tās stratēģiskajā specializācijā, akadēmiskā personāla amatā, izņemot lektoru un asistentu, uz laiku ne ilgāku par sešiem gadiem var ievēlēt ārzemnieku, kura valsts valodas zināšanas neatbilst normatīvajos aktos noteiktajam apjomam. Pēc sešu gadu termiņa beigām ar ārzemnieku var turpināt darba attiecības, ja ārzemnieks ir ieguvis apliecinājumu par valsts valodas zināšanām Ministru kabineta noteiktajā apjomā.”

2. Papildināt Pārejas noteikumus ar 114. un 115. punktu šādā redakcijā:

“114. Uz ārzemnieku, kurš līdz dienai, kad stājas spēkā grozījumi šā likuma 27. pantā par tā papildināšanu ar septīto daļu, ir ievēlēts akadēmiskā personāla amatā un kura valsts valodas zināšanas neatbilst normatīvajos aktos noteiktajam apjomam, 27. panta septītās daļas otrajā teikumā paredzētais Ministru kabineta noteiktais apjoms attiecināms no 2031. gada 1. janvāra.

115. Ministru kabinets divu mēnešu laikā pēc tam, kad stājas spēkā grozījumi šā likuma 27. pantā par tā papildināšanu ar septīto daļu, izdod šajā daļā minētos noteikumus.”

Valsts prezidents Edgars Rinkēvičs

Likumprojekta “Grozījumi Augstskolu likumā” anotācija

1. Kādēļ likums ir vajadzīgs

Valsts ilgtspējīga attīstība balstās uz ilgtermiņa vīziju par konkurētspējas stiprināšanu, kas nodrošina investīciju piesaisti, darbavietu radīšanu, tehnoloģiju un prasmju attīstību un uzlabo dzīves apstākļus iedzīvotājiem.

Latvijas konkurētspēja pēdējos gados ir pazeminājusies, un valsts ekonomikas izaugsme atpaliek no kaimiņvalstīm – Lietuvas un Igaunijas. Globālās tendences, pāreja uz ilgtspējīgu ekonomikas modeli un strauja digitalizācija rada valstīm ne tikai jaunas iespējas, bet arī izaicinājumus saglabāt konkurētspējīgas pozīcijas globālajā tirgū. Lai konkurētu ar citām valstīm globālajās piegāžu ķēdēs, Latvijai ir jāattīsta augstas vērtības produkti un pakalpojumi.

2023. gada oktobrī Valsts prezidents izveidoja Valsts konkurētspējas komisiju (turpmāk – Komisija). Viens no komisijas darbības mērķiem ir izstrādāt priekšlikumus valsts konkurētspējas stiprināšanai izglītības, zinātnes un uzņēmējdarbības jomās. Augstākā izglītība un zinātne ir neatņemama sastāvdaļa un būtisks faktors Latvijas konkurētspējā, jo tā attīsta nepieciešamās zināšanas un prasmes, veido pasaulē radīto zināšanu absorbēšanas spēju, kā arī nodrošina pētniecību un pārrobežu sadarbību ar citām Eiropas Savienības dalībvalstīm un globāli. Būtisks augstākās izglītības un zinātnes attīstības priekšnoteikums ir tās atvērtība starptautiskajiem procesiem, spēja un vēlme piesaistīt ārvalstu talantus kā pētniekus un mācībspēkus. Arī Izglītības attīstības pamatnostādnes 2021.-2027. gadam uzsvērts, ka augstākā izglītība un zinātne ir viena no globālās darbības nozarēm, attiecīgi pasaules līmeņa personāla iesaisti augstākās izglītības iestāžu darbā nosakot kā būtisku uzdevumu. Starptautiski pētījumi liecina, ka līdzsvarota augstākās izglītības un zinātnes internacionalizācija pozitīvi ietekmē ekonomikas attīstību valstī. Tāpat universitātes, kas ir starptautiski atvērtas gan akadēmiskā personāla, gan studentu piesaistē, izceļas ar augstāku izglītības kvalitāti un augstāku reitingu novērtējumu.

Eiropas terciārās izglītības reģistra dati (turpmāk – ETER) par ārvalstu akadēmiskā personāla īpatsvaru universitātēs liecina, ka Eiropas valstis tiecas uz līdzsvarotu starptautisko vidi augstskolās (*European Tertiary Education Register, pieejams angļu valodā: <https://www.eter-project.com/data/data-for-download-and-visualisations/database/>*). ETER dati ir pieejami par 18 valstīm (Austrija, Beļģija, Igaunija, Itālija, Lielbritānija, Lietuva, Luksemburga, Malta, Nīderlande, Polija, Portugāle, Rumānija, Somija, Spānija, Šveice, Turcija, Vācija, Zviedrija. Informācija ir apkopota par dažām lielākajām universitātēm valstī, bet nav pieejama par visām universitātēm). 2021. gadā visatvērtākās universitātes ārvalstu pasniedzējiem ir bijušas Luksemburga (89%),

Nīderlande (40%), Šveice (30%), Austrija (28%), Malta (27%) un Beļģija (23%). Savukārt Lietuvā un Igaunijā ārvalstu akadēmiskā personāla īpatsvars tajā pašā gadā attiecīgi sasniedza 7% un 15%. Arī Latvijas Augstskolu likums jau šobrīd noteic, ka augstskolā vismaz 5%, rēķinot no akadēmiskā personāla skaita, ir viesprofesori, asociētie viesprofesori, viesdocenti, vieslektori, profesori, asociētie profesori, docenti un lektori, kas iepriekšējo piecu gadu laikā vismaz vienu gadu nepārtraukti bijuši nodarbināti akadēmiskā amatā kādā no akreditētām Eiropas Savienības (turpmāk – ES), Eiropas Ekonomikas zonas (turpmāk – EEZ) vai Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas valstu (turpmāk – ESAO), izņemot Latviju, augstskolām (Augstskolu likuma 3. panta septītā daļa). Lai gan ETER datubāzē dati par Latviju nav pieejami, atbilstoši Valsts izglītības informācijas sistēmas (turpmāk – VIIS) novērtējumam, Latvijā no kopējā akadēmiskā personāla tikai 4,6% (303 no 6 520, dati uz 2024. gada 18. martu) ir ārzemnieki.

Ņemot vērā šos apsvērumus, viens no Komisijas piedāvātajiem risinājumiem, kas paaugstinātu Latvijas konkurētspēju un veicinātu, ka līdz 2030. gadam Latvija mērķtiecīgi virzās uz ES vidējo labklājības rādītāju, ir stiprināt augstākās izglītības un zinātnes kvalitāti, veicinot starptautiski atvērtu vidi augstskolās.

Viens no faktoriem, kas ietekmē augstākās izglītības un zinātnes starptautisko atvērtību, ir normatīvajos aktos noteiktās prasības akadēmiskajam personālam, tajā skaitā prasības par valsts valodas prasmi. Atbilstoši Valsts valodas likumam un uz tā pamata izdotajiem Ministru kabineta 2022. gada 8. marta noteikumiem Nr. 157 “Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu, valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību un valsts nodevu par valsts valodas prasmes pārbaudi” (turpmāk – Noteikumi Nr. 157) universitāšu un citu augstākās izglītības iestāžu akadēmiskajam personālam nepieciešamais valsts valodas prasmes līmenis un pakāpe ir C1. Atbilstoši piezīmei Noteikumos Nr. 157 šī norma neattiecas uz ārzemniekiem, kuri strādā studiju programmās, kuras daļēji tiek īstenotas citās ES valodās vai citās svešvalodās, taču izņēmums nav nepārprotami attiecināms uz citiem gadījumiem, kad studiju programmas tiek īstenotas svešvalodās, kā arī augstskolu zinātnisko personālu, kas saskaņā ar Augstskolu likumu ir ietilpstošs akadēmiskā personāla sastāvā. Valsts valodas prasības nav piemērojamas arī viesprofesoriem, asociētiem viesprofesoriem, viesdocentiem un vieslektoriem. Vienlaikus jāuzsver, ka Augstskolu likuma normas nav viens no Noteikumu Nr. 157 izdošanas pamatiem, un Noteikumi Nr. 157 neatspoguļo Augstskolu likuma normu evolūciju daļā par valsts valodas prasībām augstākās izglītības programmās. Tas rada nevienveidīgas un pat pretrunīgas Noteikumu Nr. 157 interpretācijas un piemērošanas risku, kas, savukārt, var apdraudēt gan valsts valodas lietošanu augstskolā ārpus studiju programmām, gan liedz augstākās izglītības iestādēm iespēju pilnvērtīgi izmantot starptautiskās mobilitātes iespējas.

Pasaules Bankas 2018. gada pētījums “Akadēmiskā karjera Latvijā: ziņojums par faktisko stāvokli” atklāj, ka Latvijas augstākajā izglītībā ir novērojams “acīmredzams internacionalizācijas trūkums”, kas negatīvi ietekmē vairākas akadēmiskās jomas.

Pētījumā uzsvērts, ka izglītības sistēmas noslēgtība veicina konkurences trūkumu akadēmiskajos konkursos un bremzē akadēmiskā darba kvalitātes uzlabošanu. Normatīvais regulējums, kas prasa lietot latviešu valodu un ierobežo svešvalodā notiekošo augstākās izglītības programmu īstenošanu, minēts kā galvenais šķērslis internacionalizācijai. Pētījumā ieteikts pārskatīt ar valsts valodas prasībām saistītās normas, lai veicinātu internacionalizāciju, atvērtību izglītības sistēmā un pievilinātu talantus no citām valstīm, kā arī veicinātu zinātnisko dialogu. Arī Eiropas Komisija, izstrādājot rekomendācijas par pētniecības un attīstības veicināšanu, ir vērsusi Latvijas uzmanību uz vāju starptautisko mobilitāti Latvijas augstākajā izglītībā un zinātnē, ko ietekmē arī šobrīd spēkā esošās prasības par valsts valodas zināšanām akadēmiskajam personālam. Arī Satversmes tiesa, atsaucoties uz šiem secinājumiem, ir uzsvērusi augstākās izglītības internacionalizācijas un starptautiskās konkurētspējas svarīgumu (*skat. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 35.1. punktu*). Kā norāda Satversmes tiesa, prasība lietot valsts valodu augstākajā izglītībā nevar būt tik stingra, ka rada nesamērīgus ierobežojumus.

Lai novērstu pretrunīgās interpretācijas iespējas un nepārprotami nostiprinātu jau šobrīd tiesību sistēmā konceptuāli atzīto principu, ka atsevišķos gadījumos ir pieļaujams augstskolu akadēmiskajos amatos nodarbināt ārzemniekus, kuri nepārzina valsts valodu augstākā līmeņa 1. pakāpē (C1), nepieciešami grozījumi Augstskolu likumā.

Ievērojot augšminēto, likumprojekta mērķis ir novērst normatīvajā regulējumā pastāvošās neskaidrības un skaidri definēt augstskolu iespējas veicināt pasaules līmeņa personāla iesaisti augstākās izglītības iestāžu darbā, lai veicinātu Latvijas augstskolu izcilību augstākajā izglītībā un zinātnē. Likumprojekts dotu iespēju piesaistīt augsti kvalificētus speciālistus, kas ir ne tikai motivēti iegūt pieredzi ārvalstīs, bet arī vēlas ilgtermiņā strādāt ar pārredzamu karjeras izaugsmi akadēmiskajā un pētniecības jomā Latvijā. Likumprojekts noteiktu vienādas prasības visiem akadēmiskajiem amatiem, izņemot lektoros un asistentus, uz kuriem valsts valodas prasības būtu attiecināmas jau ievēlēšanas brīdī. Piedāvātie grozījumi faktiski noteiktu pārejas periodu, kura laikā ārzemnieks apgūst valsts valodu, bet kurā Latvija jau tūlītēji iegūst zināšanu pārnesi. Ievērojot esošo pieeju Valsts valodas likumā un citos likumos, piedāvātie grozījumi paredz deleģējumu Ministru kabinetam noteikt nepieciešamo valsts valodas prasmju līmeni un pakāpi, lai ar ārzemnieku turpinātu darba attiecības arī pēc 6 gadu termiņa beigām. Savukārt augstskolas var paredzēt kārtību, kādā ārzemnieks pakāpeniski apgūst latviešu valodu.

Satversmes 4. pants noteic, ka vienīgā valsts valoda Latvijā ir latviešu valoda. Satversmes 4. pants atspoguļo latviešu valodas konstitucionālo statusu, un latviešu valoda kā valsts valoda ir neatņemama Latvijas valsts konstitucionālās identitātes sastāvdaļa (*skat. Satversmes tiesas 2017. gada 17. novembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā NR. 2017-01-01 16. punktu*). Latviešu valodai piešķirtā konstitucionālā vērtība uzliek valstij pozitīvu pienākumu to dažādos veidos stiprināt. Tieši tādēļ Augstskolu

likuma 5. panta pirmajā daļā augstskolām tiek uzlikts pienākums savā darbā izkopt un attīstīt valsts valodu.

Piedāvātais likumprojekts pilnībā respektē šīs prasības, jo nekādi nesašaurina valsts valodas lietojumu augstākajā izglītībā, kā arī neietekmē augstskolu pienākumus izkopt un attīstīt valsts valodu.

2. Kāda var būt likuma ietekme uz sabiedrības un tautsaimniecības attīstību

Likumprojektā paredzētās izmaiņas ir vērstas uz Latvijas augstākās izglītības iestāžu konkurētspējas paaugstināšanu un to iespēju piesaistīt pasaules līmeņa akadēmisko personālu studiju un pētniecības izcilības veicināšanai.

3. Kāda var būt likuma ietekme uz valsts budžetu un pašvaldību budžetiem

Likumprojekts šo jomu neskar.

4. Kāda var būt likuma ietekme uz spēkā esošo tiesību normu sistēmu

Likumprojekts atbilst Latvijas Republikas tiesību sistēmai un Latvijas Republikas Satversmei.

5. Kādām Latvijas starptautiskajām saistībām atbilst likumprojekts

Likumprojekts atbilst Latvijas starptautiskajām saistībām.

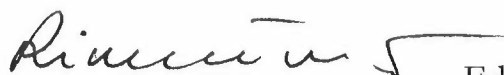
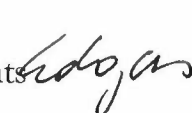
6. Kādas konsultācijas notikušas, sagatavojot likumprojektu

Ir notikušas konsultācijas ar Komisiju, Izglītības un zinātnes ministriju, Valsts valodas centru, kā arī nozares speciālistiem.

7. Kā tiks nodrošināta likuma izpilde

Jaunu valsts pārvaldes iestāžu izveidošana nav paredzēta. Likuma izpildi atbilstoši savai kompetencei nodrošinās jau pastāvošās institūcijas.

Valsts prezidents

Edgars Rinkēvičs